

JAGDAMBA EDUCATION SOCIETY'S SANTOSH N. DARADE POLYTECHNIC

At. Babhulgaon, Tel. Yeola - 423 401

CENTRAL LIBRARY

Please consider the environment before printing...

दिनांक:- 10 / 03 / 2024

Death Anniversary of Savitribai Phule

सावित्रीबाई फुले पुण्यतिथी

03 Jan 1831 – 10 Mar 1897

पूर्ण नाव	सावित्रीबाई जोतीराव फुले
टोपण नाव	ज्ञानज्योती ,क्रांतीज्योती
जन्म	३ जानेवारी, इ.स. १८३१ नायगाव, सातारा, महाराष्ट्र
वडिल	खंडोजी नेवसे (पाटील)
आई	सत्यवती नेवसे
पती	जोतीराव फुले
अपत्य	यशवंत फुले
संघटना	सत्यशोधक समाज
चळवळ	मुलींची पहिली शाळा चालू केली
पुरस्कार	क्रांतीज्योती

प्रमुख स्मारक	जन्मभूमी न्यायगाव
मृत्यू	मार्च १०, इ.स. १८९७ पुणे, महाराष्ट्र

सावित्रीबाई फुले यांचे सामाजिक कार्य:

1848 मध्ये पुण्यात महाराष्ट्रातील पहिल्या मुलींच्या शाळेचे संस्थापक महात्मा ज्योतिबा फुले यांनी ही शाळा सुरू करून स्त्री शिक्षणाचा पाया रचलामध्ये सावित्रीबाईंनी या शाळेत मुलींना १८५३ त्यानंतर .शिकवायला सुरुवात केली

त्याकाळी पुण्यातील पारंपारिक समाजव्यवस्थेने स्त्रियांनी शिकणे हे पाप आहे आणि त्यांना शिकवणे हे पाप आहे असे मानले होतेयामुळे शहरातील उच्चवर्गीय आणि सनातनी लोक संतप्त झाले ., ज्यांनी सावित्रीबाईंना विविध प्रकारे त्रास देण्यास सुरुवात केली.

सावित्री बाई ही एक शाळकरी विद्यार्थिनी होती जिला तिच्या सोबतच्या विद्यार्थ्यांकडून शाब्दिक अत्याचार आणि शारिरीक हिंसेचा सामना करावा लागत असेकाही दिशाभूल करणाऱ्यांनी तिच्यावर चिखल . आणि मलमूत्रही फेकले, पण सावित्रीबाईंनी शिक्षणाचा तिढा कधीच सोडला नाही.

सनातनी ज्योतिबाच्या वडिलांचे कान भरले, आणि म्हणून त्यांनी आपल्या सुनेने शिक्षिका म्हणून काम करावे हे मान्य करण्यास नकार दिला .1849 मध्ये गोविंदरावांनी ज्योतिबा आणि सावित्रीबाईंना घरातून हाकलून दिले.

इ .स.1863 मध्ये महात्मा फुल्यांनी विधवांच्या निराधार मुलांमध्ये भ्रूणहत्या रोखण्यासाठी एक घर उभारलेयामुळे त्यांना आयुष्यभर त्यांचे कार्य सुरू ठेवण्याची प्रेरणा मिळाली आणि त्यांनी अखेरीस वृद्धांसाठी . महात्मा फुल्या गृहाची स्थापना केली, जे वृद्धांना आश्रय आणि आधार प्रदान करते.

महात्मा फुले इ.स..1890 मध्ये मरण पावले, परंतु गरीब मुलांना मदत करण्याचे त्यांचे कार्य त्यांच्या पत्नी सावित्रीबाई यांच्या माध्यमातून चालू राहिले, ज्या इ .स.1893 मध्ये सत्यशोधक समाजाच्या चळवळीच्या नेत्या बनल्यासावित्रीबाईंच्या कार्यामुळे सामाजिक न्यायाच्या तत्वांचा प्रसार करण्यात मदत झाली आणि त्यांचे . अ .जीवन सुधारण्यास मदत झालीनेक अनाथ मुले.

सावित्रीबाई फुले यांचे शिक्षण

त्या काळात बालविवाह सर्रास होते, त्यामुळे सावित्रीला बालपणाच्या नवव्या वर्षी सासरी येण्याची संधी मिळालीत्यामुळे सावित्रीला .शूद्रांना शिक्षणाचा अधिकार नसल्याने त्यांच्यासाठी शाळा नव्हत्या . शिक्षणाची जाणीव नव्हती.त्याने शाळेचे तोंडही पाहिले नव्हते .

इंग्रजांनी अवघ्या तीन वर्गांनी शाळा सुरू केल्यानंतर जोतिबांनी शाळा सोडली, पण गोविंदरावांचे मित्र आणि सगुणाबाई यांच्या आग्रहास्तव जोतिबांना पुढील शिक्षणासाठी स्कॉटिश मिशनच्या इंग्रजी शाळेत पाठवण्यात आलेवडिलांना शेतीच .्या कामात मदत करताना जोतीराव अजूनही शिकत होते.

दुपारी जोतीराव आम्ही शाळेत जे शिकत होतो ते सावित्रीला वाचून समजावून सांगायचेत्याने पत्नी . सावित्रीलाही शिकावे; पण इंग्रजांनी पुण्यात मुलींची शाळा उघडण्यासाठी खूप प्रयत्न केले; परंतु पुण्यातील धार्मिक ब्राह्मणांनी मुलींच्या शाळा सुरू करण्यास विरोध केला.

इंग्रजांना मुलींची शाळा उघडता आली नाही म्हणून जोतिरावांची पंचायत झालीपत्नींना घरात -पती . एकट्याने प्रवास करावा . एकमेकांशी बोलण्याची परवानगी नसली तरीही त्यांना सावित्रीला शिकवायचे होते लागला तरी सावित्रीला शिकवण्याचा जोतिबाचा निश्चय होता.

सावित्रीला घरी शिकवता येत नसल्याने जोतिबांनी शेतीची निवड केलीरोज शाळा सुटल्यावर जोतिबा . बाराखडी .शेतात जाऊ लागले आणि सावित्रीबाई आणि त्यांची मामा सगुणाबाई यांना बाराखडी शिकवू लागले शिकवण्यासाठी त्यांनी जमिनीचा पाडा आणि काठीने पेन वापरलाझाडाची पाने कापल्यानंतर त्यांनी एक ., दोन मोजले आणि उजळणी घेण्यास सुरुवात केलीतळमजल्यावर शंभर आणि संपूर्ण मराठी बाराखडी . .शिकवण्यात आल्या

शब्दसंग्रह, गणित, वनस्पती आणि प्राणी ओळख आणि इतर ज्ञान विषय शिकल्यानंतर सावित्रीची ज्ञानाची तहान वाढतच गेलीतिने पुस्तके वाचायला सुरुवात केली ., आणि बेरीज आणि वजाबाकी समजू लागली.सावित्रीला स्वतःहून मिळालेल्या ज्ञानापेक्षा तिला हवे असलेले शिक्षण देण्यासाठी शाळेची गरज होती .

श्री सगुणाबाई जॉन नावाचे मिशनरी त्यांच्या मुलांची काळजी घेत असतत्यामुळे तिचा पुण्य .ातील इंग्रज महिलांशी संपर्क होताश्रीमती मिशेल यांनी पुण्यातील छबिलडाच्या व्हिला येथे एक सामान्य शाळा . सगुणाबाईंनी .एक सामान्य शाळा आजच्या शिक्षक प्रशिक्षण महाविद्यालयासारखीच होती .चालवली .जोतिबाला सांगितले आणि मिसेस मिशेलला भेटले

सावित्री आणि सगुणाबाईंना एका सामान्य शाळेत दाखल करण्यास सांगितले आणि जोतिबा त्यांना दुसऱ्या दिवशी तेथे घेऊन गेलेदोघांनी .मिसेस मिशेल यांनी दोघांची तपासणी केली आणि दोघेही उत्तीर्ण झाले . .तिसऱ्या वर्गात प्रवेश घेतला आणि खूप अभ्यास केला आणि शेवटी शिक्षकाची पदवी मिळवली

अनेक शाळांची निर्मिती:

पती ज्योतिबा फुले यांच्या कोणत्याही आर्थिक मदतीशिवाय त्यांनी 1 जानेवारी 1848 ते 15 मार्च 1852 पर्यंत मुलींच्या शिक्षणासाठी 18 शाळा सुरू केल्या.1849 मध्ये त्यांनी मुस्लिम महिला आणि मुलांना शिकवण्याच्या उद्देशाने पुण्यात एक शाळा सुरू केली.

स्त्री शिक्षणाच्या ध्येयाने प्रेरित होऊन सावित्रीबाई पतीच्या निधनानंतरही या क्षेत्रात कार्यरत राहिल्या.

शिक्षणातील त्यांच्या योगदानाची दखल घेऊन ब्रिटिश सरकारने १६ नोव्हेंबर १८५२ रोजी सावित्रीबाई आणि ज्योतिबा यांचा गौरव केला.

स्त्री शिक्षण आणि सक्षमीकरणात सावित्रीबाई फुले यांची भूमिका:

पुण्यात मध्ये जोतिराव आणि सावित्रीबाईंनी सुरू १८४८ मुलींसाठी पहिली देशी शाळा (तेव्हा पूना) केली परंतु या पायरीमुळे कुटुंब आणि समाजातील सदस्य दोघांनाही समाजाने बहिष्कृत केले परंतु फुले दाम्पत्याला मित्र उस्मान शेख आणि त्यांची बहीण फातिमा शेख यांनी आश्रय दिला, ज्यांनी फुले यांना शाळा सुरू करण्यासाठी त्यांच्या आवारात जागा दिली.

सावित्रीबाई या शाळेच्या पहिल्या शिक्षिका होत्या. ज्योतिराव आणि सावित्रीबाईंनी नंतर अस्पृश्य आणि अस्पृश्य समजल्या जाणाऱ्या मंगल आणि महार जातींच्या मुलांसाठी शाळा सुरू केल्या. 1852 मध्ये फुले तीन शाळा चालवत होत्या. त्या वर्षी 16 नोव्हेंबर रोजी ब्रिटिश सरकारने फुले कुटुंबाला त्यांच्या शिक्षणातील योगदानाबद्दल सन्मानित केले तर सावित्रीबाईंना सर्वोत्कृष्ट शिक्षिका म्हणून गौरवण्यात आले.

त्या वर्षी तिने महिलांमध्ये आपले हक्क वाढवले, तसेच प्रतिष्ठा आणि इतर सामाजिक समस्यांबद्दल जागरूकता निर्माण करण्याच्या उद्देशाने महिला सेवा मंडळ सुरू केले. विधवांच्या केस कापण्याच्या प्रचलित प्रथेला विरोध करण्यासाठी मुंबई आणि पुण्यात नाई संपाचे आयोजन करण्यात ती यशस्वी झाली.

फुले यांनी चालवलेल्या तीनही शाळा १८५८ पर्यंत बंद झाल्या. 1857 च्या भारतीय बंडानंतर ज्योतिरावांनी शालेय व्यवस्थापन समितीचा राजीनामा देणे आणि फुले दांपत्यावर अत्याचारित समाजातील लोकांना शिक्षण दिल्याचा आरोप यासह अनेक कारणे होती. एका वर्षानंतर सावित्रीबाईंनी 18 शाळा उघडल्या आणि विविध जातीच्या मुलांना शिकवले. सावित्रीबाई आणि फातिमा शेख यांनी महिलांना तसेच इतर दुर्बल जातीतील लोकांना शिकवायला सुरुवात केली.

दलित शिक्षणाच्या विरोधात असलेल्या पुण्यातील उच्चवर्णीयांनी हे फारसे चांगले घेतले नाही. सावित्रीबाई आणि फातिमा शेख यांना स्थानिक लोकांनी धमकावले आणि त्यांचा सामाजिक छळ व अपमान केला. शाळेकडे जाताना सावित्रीबाईंवर शेंण, माती आणि दगड फेकण्यात आले.

तथापि, अशा अत्याचारांमुळे दृढनिश्चयी सावित्रीबाईंना तिच्या ध्येयापासून परावृत्त करता आले नाही आणि सावित्रीबाई आणि फातिमा शेख यांना नंतर सगुणाबाईंनी सामील केले आणि त्या अखेरीस शिक्षण चळवळीच्या नेत्या बनल्या. दरम्यान, फुले दाम्पत्याने 1855 मध्ये शेतकरी आणि मजुरांसाठी एक रात्रशाळा देखील उघडली जेणेकरून ते दिवसा काम करू शकतील आणि रात्री शाळेत जाऊ शकतील.

शाळा गळतीचे प्रमाण तपासण्यासाठी सावित्रीबाईंनी मुलांना शाळेत जाण्यासाठी स्टायपेंडपगार / देण्याची प्रथा सुरू केली तिने ज्या तरुण मुलींना शिकवले त्यांच्यासाठी ती प्रेरणा राहिली.

लेखन, चित्रकला यासारख्या उपक्रमांसाठी त्यांनी त्यांना प्रोत्साहन दिले. सावित्रीबाईंच्या मुक्ता साळवे या विद्यार्थिनीने लिहिलेला एक निबंध या काळात दलित स्त्रीवाद आणि साहित्याचा चेहरा बनला. त्यांनी आपल्या मुलांना नियमितपणे शाळेत पाठवण्यासाठी पालकांमध्ये शिक्षणाच्या महत्त्वाबद्दल जागरूकता निर्माण करण्यासाठी नियमित अंतराने पालक.शिक्षक सभा आयोजित केल्या-

1863 मध्ये ज्योतिराव आणि सावित्रीबाईंनी एक केअर सेंटरही सुरू केले. ज्याला चाइल्ड मर्डर प्रिव्हेन्शन होम असे म्हणतात, जी भारतात स्थापन झालेली बहुधा पहिलीच संस्था असावी. गर्भवती ब्राह्मण विधवा आणि

बलात्कार पीडित महिला त्यांच्या मुलांना सुरक्षित ठिकाणी ठेवू शकतात आणि त्यामुळे विधवांची हत्या थांबवता येईल तसेच भ्रूणहत्येचे प्रमाण कमी होईल.

1874 मध्ये, जोतीराव आणि सावित्रीबाईंनी काशीबाई नावाच्या ब्राह्मण विधवेकडून एक मूल दत्तक घेतले आणि अशा प्रकारे समाजातील पुरोगामी लोकांना एक मजबूत संदेश दिला. हा दत्तक मुलगा यशवंतराव मोठा होऊन डॉक्टर झाला.

ज्योतिरावांनी विधवा पुनर्विवाहाचा पुरस्कार केला, सावित्रीबाईंनी बालविवाह आणि सतीप्रथा यांसारख्या सामाजिक वाईट गोष्टींविरुद्ध अथक प्रयत्न केले. दोन अत्यंत संवेदनशील सामाजिक समस्या जे महिलांचे अस्तित्व हळूहळू कमकुवत करत होते.

त्यांनी बाल विधवांना शिक्षण आणि सक्षम करून मुख्य प्रवाहात आणण्याचा प्रयत्न केला आणि त्यांच्या पुनर्विवाहाचा पुरस्कार केला. अशा शोधाला पुराणमतवादी उच्चवर्णीय समाजाकडून तीव्र विरोधही झाला.

सावित्रीबाईंनी त्यांच्या पतीसोबत अस्पृश्यता आणि जातिव्यवस्था निर्मूलनासाठी काम केले. ज्यांनी खालच्या जातीतील लोकांना समान हक्क मिळवून देण्यासाठी आणि हिंदू कौटुंबिक जीवनात सुधारणा करण्यासाठी कार्य केले.

ज्या काळात अस्पृश्यांची सावली अशुद्ध समजली जात होती आणि लोक तहानलेल्या अस्पृश्यांना पाणी देण्यास टाळाटाळ करत होते त्या काळात या जोडप्याने अस्पृश्यांसाठी त्यांच्या घरात एक विहीर उघडली.

LIBRARIAN
MR.U.D. MULANI
SND POLYTECHNIC
YEOLA-423401

PRINCIPAL
PROF.U.B JADHAV
SND POLYTECHNIC
YEOLA-423401